

Změny ve struktuře farností v Itálii (1965–2025)

Historický vývoj po II. vatikánském koncilu (1965–2025)

Po skončení II. vatikánského koncilu (1962–1965) začala italská církev postupně zavádět reformy, které ovlivnily také život a strukturu farností. V 70. letech se v mnoha diecézích ustavily nové pastorační rady farností a diecézí, zapojili se do vedení farností laici a farní společenství přešla na moderní liturgii v národních jazycích. Některé velké arcidiecéze zrevidovaly své územní členění: například Milánská arcidiecéze na základě diecézní synody roku 1972 rozdělila farnosti do **dekanátů** a větších **pastoračních zón** namísto starších forem dělení ¹. Tyto kroky měly posílit místní spolupráci farností a reagovat na měnící se podmínky.

Od 80. a 90. let začaly být stále zřetelnější nové výzvy. Prudký pokles počtu kněží a postupná sekularizace společnosti si vynutily hlubší změny. Již v 90. letech proto někteří biskupové v Itálii začali **experimentovat s novými modely farností**, zejména formou sdružování více farností do větších celků. Průkopnické byly diecéze jako Parma, Reggio Emilia či Gorizia, kde již počátkem 90. let vznikaly první „**pastorační jednotky**“ (Unità pastorali) nebo podobné struktury ² ³. Tyto pilotní projekty probíhaly zprvu spíše nesměle a postupně – šlo o to ověřit, zda větší spolupráce více farností na společné pastorační činnosti přinese ovoce.

Kolem přelomu tisíciletí a zejména v prvním desetiletí 21. století se restrukturalizace farností stala celonárodním trendem. V mnoha diecézích vznikaly **farní svazky** pod různými názvy – **pastorační jednotky**, **pastorační zóny**, **farní spolupráce** či **pastorační společenství** – které měly umožnit jedné kněžské **farní rodině** pečovat o více farností zároveň. Například Turínská arcidiecéze zavedla roku 2003 experimentálně tzv. *Unità pastorali* ⁴, Milánská arcidiecéze ustanovila roku 2006 *Comunità pastorali* (pastorační společenství) sdružující vždy několik farností pod vedením jednoho faráře ⁵. Podobné procesy probíhaly v diecézích po celé zemi – od průmyslového severu (např. diecéze v Benátsku a Lombardii) až po venkovský jih a ostrovy. Změny probíhaly postupně, často v návaznosti na místní synody či pastorační plány.

V posledním desetiletí (2010–2020) restrukturalizace dále pokročila a dostala i jednotný rámec z Vatikánu. V roce 2020 vydala Kongregace pro klérus instrukci „*Pastorální obrácení farní komunity ve službě evangelizačnímu poslání církve*“, která vybízí k reformě farností a k novému uspořádání diecézí ⁶ ⁷. Tato instrukce potvrzuje směr, kterým se italská církev již ubírala: zdůrazňuje nutnost misijní obnovy farností, spolupráce mezi farnostmi a vytvoření nových struktur v rámci diecézí, jež překonají izolovanost jednotlivých farností. Celkově tak v roce 2025 italské farnosti fungují v odlišné struktuře než v roce 1965: mnohé jsou sloučené do větších pastoračních celků a spravované týmem kněží a laiků místo jednoho samotného faráře, přičemž důraz je kladen na společné plánování a misijní působení.

Důvody a cíle restrukturalizace farností

Hlavními důvody, které vedly italské diecéze k restrukturalizaci farností, byly jak vnitřní potřeby církve, tak dramatické vnější proměny společnosti. **Pokles počtu kněží** je jedním z nejurgentnějších podnětů: od roku 1990 se počet katolických kněží v Itálii snížil o 16,5 % (z 38 209 v roce 1990 na 31 793 v roce 2020) ⁸. Úbytek vlastních duchovních se částečně nahrazoval zahraničními kněžími (jejich podíl vzrostl z 3,4 % v roce 1990 na 8,3 % v roce 2020) ⁹, avšak i tak v mnohých diecézích jeden farář musí

spravovat více farností – v průměru 1,7 farnosti na jednoho kněze ¹⁰. Tento trend klade velké nároky na duchovní správce a vyvolává otázku, jak dlouho lze v jednotlivých malých farnostech udržet pravidelné slavení mší a svátostí ¹¹. Zároveň mnoho tradičních farností zejména na venkově ztratilo část obyvatel vlivem urbanizace a vylidňování, takže někdejší živá společenství se zmenšila na několik desítek převážně starších věřících.

Cílem restrukturalizace je proto **zajistit životaschopnost farních komunit** i v podmínkách omezených zdrojů. Sdružování farností do větších celků mělo zabránit tomu, aby farnosti bez vlastního faráře zanikaly – naopak, jejich existence pokračuje ve spojení s okolními farnostmi ¹². Italské diecéze v podstatě usilují o to, **„aby většina farností mohla nadále existovat“** i při poklesu počtu kléru, ovšem s novým modelem pastorační služby: kněží a laici nesou společně odpovědnost za duchovní vedení většího společenství ¹³. Cílem je také **zachovat dostupnost svátostí a pastoračních služeb** pro věřící v každém místě – být ne už nutně v každé vesnici každou neděli, tak alespoň v rozumném dosahu. Farnosti ve vzájemné spolupráci dokážou lépe pokrýt potřeby věřících, než kdyby zůstaly izolované.

Dalším strategickým cílem těchto změn je **pastorační obnova a zefektivnění evangelizačního poslání** církve. Spojením sil několika farností lze lépe koordinovat aktivity – katechezi, charitu, práci s mládeží, péči o seniory apod. – a sdílet omezené lidské i finanční zdroje. Italské diecéze tak reagují na výzvu **„misijního obrácení“** (conversione pastorale), aby farnosti nebyly jen udržovacími strukturami, ale skutečně misijními komunitami zaměřenými na nové hlásání evangelia ¹⁴. Z dokumentů vyplývá snaha přejít od „údržby“ k **„pastoraci v týmu“**, jež je pružnější a účinnější ¹⁵. Například Turínská diecéze deklarovala jako cíl svých pastoračních jednotek *„vybudovat společně efektivní misijní společenství, které dá vzniknout týmové pastoraci a učiní viditelným dar společenství a misie“* ¹⁵. Takové pojetí odpovídá záměru, aby farnosti v nové podobě lépe **naplňovaly své poslání v moderní společnosti**.

Za restrukturalizací tedy nestojí jen vnější nutnost (málo kněží), ale i **vědomá vůle změnit zastaralé modely** pastorační služby. Biskupové si uvědomují, že dřívější farní uspořádání, kdy každá obec měla svého faráře a farnost byla centrem lokálního života, již neodpovídá realitě. Jak formuloval sociolog Luca Diotallevi, *„možná si Itálie už nebude moci dovolit 26 000 farností, ale jen 10 000“*, a je proto zásadní najít nový způsob existence farností, který zachová jejich podstatu ¹⁶. Církev se snaží reorganizací farností **předběhnout nevyhnutelné změny** – raději plánovaně slučovat a kooperovat nyní, než později narychlo řešit rozpadající se sítě farností. Tento proces má své riziko: Diotallevi i další upozorňují, že **farnost zůstává nenahraditelnou místní komunitou** a že slučování nesmí být jen manažerským krokem pro efektivitu, který by opomněl duchovní a komunitní rozměr církve ¹⁶. Právě proto se v Itálii klade důraz na to, aby nové farní celky nebyly jen „administrativní sloučením“, ale skutečná společenství spojená sdílenou vírou a službou.

Teologická dimenze změn

Teologickým východiskem restrukturalizace je ekleziologie společenství, rozvíjená II. vatikánským koncilem. Koncil zdůraznil, že církev je **Boží lid putující dějinami jako společenství** – a farnost je jeho základní buňkou. Dokumenty jako *Lumen gentium* a později papežské exhortace (např. *Christifideles laici* z roku 1988) vyzdvihly **spoluzodpovědnost všech pokřtěných** za život církve. Farnost již neměla být chápána jen jako územní jednotka spravovaná knězem, ale jako živé **společenství věřících**, v němž každý má své poslání. Tato teologická vize se stala základem pro změny farních struktur: vznikly farní pastorační a ekonomické rady, do vedení farností se zapojili laici a řeholníci, začalo se hovořit o **„kněžství všech pokřtěných“** v praktickém smyslu spoluúčasti na poslání církve.

Jedním z klíčových teologických pojmů, který formoval restrukturalizaci, je **„společenství společenství“**. Papež František v exhortaci *Evangelii gaudium* (2013) připomněl, že *„farnost není zastaralá struktura; díky*

své velké přizpůsobivosti může mít velmi rozmanité formy“ a vyzval, aby se farnosti dokázaly obrodit a přizpůsobit potřebám doby ¹⁷. Farnost tedy zůstává teologicky platným ztělesněním místní církve, ale teologie připouští různé formy: ať už klasickou samostatnou farnost, nebo farnost tvořenou více komunitami, případně širší pastorační jednotku zahrnující více obcí. Základním kritériem je komunio – jednota v různosti. Jak uvádí turínský dokument o pastoračních jednotkách, žádná ze sdružených farností „není zrušena, každá si zachová svou identitu, která je obohacením pro celek“ ¹⁸. Toto respektování identity vychází z teologického přesvědčení, že Duch svatý působí v každé místní tradici a historii, a spojení více komunit má tyto charismata sjednotit, nikoli potlačit.

Teologická reflexe rovněž zdůrazňuje **misijní poslání** farnosti. Papež František i italští biskupové opakovaně vyzývají k „pastoračnímu a misijnímu obrácení“ církve – tedy k takové proměně struktur, aby lépe sloužily evangelizaci (srov. EG 27–33). V tomto duchu se hovoří o farnosti jako „*misijní komunitě*“. Italský teologický diskurs navazuje na myšlenku „*paroisse missionnaire*“ (misijní farnosti) ¹⁹, která vznikla už v polovině 20. století ve Francii a klade důraz na to, že každá farnost má být misionářská vůči svému okolí. Restrukturalizace v Itálii se snaží dát farnostem takovou formu, která misijní poslání usnadňuje – ať už tím, že spojí síly pro evangelizační projekty, nebo že uvolní kněze z nadměrné administrativy k péči o duchovní život. Jak uvádí vatikánská instrukce z roku 2020, „**struktury jsou pro misii**“ a nemají se stát samy sobě účelem – naopak je nutná „*konverze struktur*“, tedy změna myšlení, aby veškeré struktury směřovaly k hlásání evangelia ²⁰ ²¹. Teologickým kritériem úspěchu restrukturalizace je proto to, zda nové uspořádání farností umožňuje lépe naplňovat trinitární misii církve – přivádět lidi ke spáse a tvořit autentické křesťanské komunity ¹⁵.

Spirituální dimenze změn

Každá strukturální změna v církvi má i hluboký spirituální rozměr, a to platí i pro restrukturalizaci italských farností. Reformy byly doprovázeny výzvou k duchovní obnově farních společenství. Papež Jan Pavel II. i jeho nástupci zdůrazňovali potřebu **nové evangelizace**, která má probudit živou víru v sekularizované společnosti. Spojování farností tedy není jen administrativním řešením, ale má vést k tomu, aby se „*odstranila rez, která se na farnostech usadila*“ a aby se znovu staly „*studnou na návsi*“, z níž čerpají všichni hledající (připomínka obrazu farnosti jako *fontana del villaggio* podle sv. Jana XXIII.) ¹⁴ ²². Tato metafora vyjadřuje, že farnost má být duchovním zdrojem a oázou společenství uprostřed světa – a restrukturalizace má pomoci, aby tím zdrojem mohla být i nadále.

Spirituální dimenze se projevila také v důrazu na **prohloubení mezilidských vztahů a sdílení víry**. Z mnoha diecézí zaznívá, že pouhá organizační opatření nestačí – je potřeba obnovit bratrského ducha mezi věřícími napříč jednotlivými farnostmi. Mons. Lauro Tisi, arcibiskup v Trentu, v souvislosti se zaváděním pastoračních jednotek zdůraznil, že je nutné „**odbyrokratizovat**“ farní život a **investovat do vztahů**, aby se spojené farnosti staly opravdovým společenstvím věřících, kteří spolu žijí víru jako bratři a sestry ²³ ²⁴. Tento apel vychází z toho, že církev je ve svém jádru *společenstvím lásky* (communio) a bez živých mezilidských vazeb by byla jen prázdnou institucí. Spojení farností má tedy vést věřící k větší vzájemné pospolitosti – k tomu, aby se členové různých obcí poznávali, modlili se spolu, vzájemně si sloužili charitativně a pociťovali sounáležitost s větší církevní rodinou než jen s vlastní vesnicí.

Restrukturalizace s sebou často nese i **bolestné stránky** – rušení starých zvyků, ztrátu „vlastního“ faráře, nutnost cestovat na bohoslužby do sousední obce apod. Tyto výzvy vyžadují duchovní zralost a otevřenost ke změně. Biskupové proto věřící opakovaně vybízejí k **postoji víry a naděje**: připomínají, že Duch svatý církev vede i v těchto proměnách a že věřící jsou zváni přijmout změny jako příležitost k růstu. Například sociologové a teologové v Bergamu na konferenci v roce 2021 zdůraznili, že farnost „*je institucí budoucnosti, ne minulosti*“, ovšem **jen tehdy, dokáže-li projít opravdovým obrácením a**

obnovou ²⁵ ²⁶ . Tato obnova se nemá dít ve strachu, ale s nadějí – s vědomím, že Bůh dokáže „*dělat nové věci*“ i v tradiční struktuře farnosti. Ve spiritualitě italské církve se tak v posledních desetiletích objevuje motiv „**nového začátku**“ pro farnosti, které se nebojí opustit pohodlí zažité rutiny a vykročit k novým formám služby Bohu a bližním.

Pastorační dimenze změn

Pastorační motivy a důsledky jsou v celém procesu klíčové. Sdružování farností do větších celků bylo od počátku vedeno snahou **zlepšit kvalitu pastorační péče** o Boží lid. Jedna malá farnost s pár stovkami věřících si dnes často nedokáže sama zajistit plnohodnotný program – chybí jí dostatek katechetů, animátorů mládeže, varhaníků, dobrovolníků pro charitu atd. Pokud však několik sousedních farností spojí síly, mohou si vzájemně vypomoci. V rámci pastorační jednotky lze například soustředit mládež z více vesnic do společné skupiny, pořádat společné vzdělávací kurzy, koordinovat činnost farních Charit a lépe se postarat o osamělé seniory ²⁷ ²⁸ . Tím se pastorační činnost stává efektivnější a zároveň pestřejší – věřícím se nabízí více možností zapojení, než by měli v každé malé farnosti odděleně.

Restrukturalizace rovněž pomohla **rozložit zátěž pastorační práce** mezi více lidí. Místo aby jeden kněz sám obstarával veškerou službu (od slavení mší přes vyučování náboženství až po opravy kostela), vznikají pastorační týmy. V jejich čele zpravidla stojí farář (či moderátor) pastorační jednotky, ale po jeho boku působí další kněží (pokud jsou k dispozici), stálí jáhni, řeholníci a samozřejmě angažovaní laici ²⁹ ¹⁸ . **Dělbá úkolů** umožňuje specializaci: například jeden kněz se může více věnovat mládeži, zatímco druhý obsluhuje ekonomickou správu, laik povede katecheze, jáhen koordinuje charitní projekty apod. Většina diecézí proto v rámci reorganizace zřizuje i nové pozice a orgány – například **koordináční rady pastoračních jednotek**, které sdružují zástupce všech farností a společně plánují aktivity. Na úrovni menších farností pak často zůstávají místní *pastorační referenti*, kteří mají na starost každodenní provoz a spojení s hlavním knězem jednotky. Tento týmový přístup naplňuje dlouhodobý pastorační ideál italské církve – „**pastorační spoluúčast**“ (**corresponsabilità**) kléru a laiků ⁷ . Vědomí spoluzodpovědnosti za evangelizační poslání roste: kněží učí laiky převzít iniciativu a laici se více zapojují, než tomu bylo ve starém modelu, kde farář často dělal vše sám.

Pastorační výhodou větších jednotek je i **lepší využití materiálních zdrojů**. Místo duplicitních akcí nebo nevyužitých budov lze prostředky soustředit tam, kde jsou třeba. Například společná správa několika kostelů umožní určit, které z nich zachovat pro pravidelné bohoslužby a které využít jinak (kulturně, příležitostně apod.). Pastorační plánování na úrovni celého svazku farností vede i k tomu, že se **přehodnocují bohoslužebné rozvrhy** – ruší se některé málo navštěvované mše a místo nich se nabízejí jiné formy (bohoslužby slova, střídání nedělních mší v lokalitách). To vše samozřejmě citlivě a s ohledem na místní potřeby. Zkušenost ukazuje, že věřící jsou ochotni do jisté míry dojíždět na mši do sousedství, pokud vnímají, že tím získají živější liturgii nebo širší společenství. Pastorační efekt je pak paradoxně pozitivní: místo aby kněz sloužil v poloprázdných kostelích tři mše, koná jednu s plnějším kostelem, kde je znát skutečné živé společenství.

Samozřejmě, pastorační přechod nebyl bez obtíží. Některé farnosti zpočátku těžko přijímaly, že „*už nemají svého vlastního faráře*“ nebo že se musí dělit o kaplany. Ne všude se ihned podařilo sloučit rozdílné farní zvyklosti a týmy. Avšak diecéze, které proces provedly, hlásí i „*neočekávané plody*“: věřící objevili nové obzory služby (např. laici začali vést bohoslužby slova tam, kde kněz v neděli nemůže být; trvalí jáhni více pomáhají s křty a svatbami; farnosti společně pořádají poutě a misie, což dříve nedělaly). **Pastorační kreativita** se zvýšila a řada spojených farností zažívá oživení – byť statisticky praktikujících ubylo, ti, kdo zůstávají, jsou často aktivnější a táhnou za jeden provaz. Jak poznamenává don Armando Sannino, odborník na teologii farnosti, italské farnosti sice „*dobře vědí o nutnosti obnovy, ale zatím tápou v hledání konkrétních cest*“, přesto změny směřují k tomu, aby se „**pastorace soustředila na celkovou**

evangelizaci, nejen na administraci svátostí¹⁴. Restrukturalizace je právě jednou z těch cest, jak odpoutat farní pastorační od pouhého udržování tradičních rituů a zaměřit ji na misijní výzvy současnosti.

Sociologická dimenze změn

Změny ve struktuře italských farností těsně souvisejí s hlubokými společenskými proměnami posledních desetiletí. Itálie, dříve považovaná za vzor katolické země, prošla obdobím **sekularizace** a **demografických posunů**, které se nutně promítly i do života církve. Ještě v 50. a 60. letech byla účast na nedělní mši v Itálii masovým jevem – od té doby však vytrvale klesá. Dnes na mši v neděli chodí zhruba jen pětina obyvatel, zatímco třetina Italů do kostela nechodí nikdy³⁰. Zejména mladší generace se z pravidelné náboženské praxe vytrácí. Tento **pokles religiozity** vedl k tomu, že mnohé farnosti zejí prázdnotou – jak obrazně uvádí jedna analýza, „v některých městech je obsazeno už jen 9 % lavic v kostele“³¹. Farnosti tak ztratily svůj někdejší vliv na společenské dění v obci; pro sekularizované obyvatele nejsou přirozeným centrem komunity.

Dalším sociologickým faktorem je **vyliďňování venkova a stěhování obyvatel**. Itálie zaznamenala velkou vnitřní migraci – mnoho lidí se přestěhovalo z malých vesnic do měst za prací. Horské a venkovské farnosti v Apeninách, Alpách či v jižních regionech tak přišly o mladé rodiny, zůstali v nich převážně starší lidé. Naproti tomu na městských periferiích vznikly nové čtvrti bez tradičních vazeb na místní kostel. Církev se ocitla před problémem, že **původní farní síť neodpovídá rozložení populace** – někde je „příliš“ farností na málo lidí, jinde (na předměstích velkých měst) zase nestačí kapacita jedné farnosti pro desetitisícové sídliště. Restrukturalizace je jedním ze způsobů, jak na tyto změny reagovat: sloučením vesnických farností se pokrývá rozlehlý řídký obydlý region jedním pastoračním týmem, zatímco ve městě se z jedné farnosti může stát tým více kněží, kteří obsluhují různé kostely v okolí.

Italská církev také v posledních letech řeší fenomén **stárnutí kněžského sboru** a nedostatek domácích povolání. Průměrný věk kněží přesáhl 60 let³²³³ a mladých kněží přibývá málo. V některých diecézích, zejména ve střední a jižní Itálii, pomáhají vypomáhající kněží z ciziny (Afriky, Asie, východní Evropy)³⁴³³. To s sebou nese nové kulturní výzvy – zahraniční kněží se musí adaptovat, někdy narážejí i na předsudky³⁵. Spojené pastorační jednotky často umožňují těmto kněžím pracovat ve větším týmu a lépe je integrovat. Sociologové též sledují, jak farnosti zvládají **pluralitu moderní společnosti**: do Itálie přichází migranti jiných vyznání (muslimové, pravoslavní) a církev skrze farní struktury reaguje charitativně i dialogem. Mnohé farnosti se otevřely např. pro katolické imigranty z Afriky či Filipín, pro které pořádají bohoslužby v jejich jazyce; i to je snazší koordinovat v rámci větších celků než jednotlivě.

Sociologický rozměr zahrnuje i **změnu mentality věřících**. Dnešní katolíci v Itálii jsou z velké části „vyznavači z volby“ – ti, kdo zůstali praktikující, činí tak vědomě a méně ze společenské konvence než dříve. To může být pozitivní: jak ubývá tzv. křesťanství ze zvyku, roste důraz na autentičtější prožívání víry. Farnosti tak pracují s menším, ale motivovanějším jádrem lidí. Restrukturalizace jim dává příležitost se vzájemně poznat a spojit. Například ve sloučených farnostech se často setkali věřící z různých obcí poprvé a zjistili, že sdílejí stejné hodnoty a mohou se navzájem obohatit. Sociologové upozorňují, že církevní struktury musejí reagovat na **individualizaci života**: dnes lidé utvářejí své komunity více podle zájmů či hodnot než čistě podle bydliště. I proto vatikánská instrukce z roku 2020 zdůrazňuje, že farnost má stále teritorium, ale její posláním je dosáhnout za hranice území – „**jakákoli pastorační omezení jen na území farnosti je dnes překonaná**“, farnost musí působit i v prostředí digitálním a meziparishní spolupráci³⁶³⁷. Sociologickým cílem restrukturalizace je tedy vytvořit farní síť, které odpovídají současné společnosti: pružné, propojené a otevřené.

Organizační přístupy – společné rysy a rozdíly

Organizačně probíhala restrukturalizace farností v Itálii sice v každé diecézi samostatně, ale lze vystopovat **společné znaky i lokální odlišnosti**. Společným jmenovatelem je, že **žádná diecéze se nevyhnula potřebě slučování či užší spolupráce farností** – problém nedostatku kněží a věřících byl plošný, takže všude se zvažovala nějaká forma reformy. Prakticky všechny diecéze zavedly model, kdy **jeden kněz (nebo tým kněží) spravuje více farností zároveň**. Kanonicky to bylo řešeno různě: někde formou *in solidum* (více farářů kolegiálně pro více farností), jinde jmenováním jednoho faráře do více farností s pomocnými kněžími. Většina diecézí si však dala záležet, aby formálně **farnosti zůstaly zachovány** – tedy spíše než rušení farností šlo o jejich **sdužení**. Například Milán při zavedení *Comunità pastorali* výslovně uvedl, že toto sdužení „*není zrušením identit jednotlivých farností*“, které nadále existují jako právnické osoby, jen mají společného faráře ⁵. Podobně Turín definoval *Unità pastorale* tak, že „*žádná farnost není potlačena, všechny jsou nadále valorizovány*“, pouze spolu těsně spolupracují ¹⁸. Toto řešení – zachovat farnosti, ale propojit je – je v Itálii preferováno vzhledem k historickému a citovému významu farností pro místní obyvatele.

Terminologické rozdíly odrážejí částečně různé přístupy: v severní Itálii se ujal pojem *Unità pastorale* (pastorační jednotka) nebo v Miláně *Comunità pastorale* (pastorační komunita), v Toskánsku či jinde hovoří o „*farních spolupracujících zónách*“, někde používají prostě tradiční termín „*vikariát*“ či „*dekanát*“ s novým obsahem. Názvosloví ale většinou skrývá obdobný koncept: **několik sousedních farností tvoří jeden celek**. Rozdíly jsou v tom, kolik farností se sdružuje – někde jen 2–3 vesnice, jinde i 10 a více (v řídcích osídlených oblastech). Například v Arcidiecézi Bologna proběhlo kolem roku 2015 vytvoření „*farních zón*“ zahrnujících průměrně 4–6 farností. Naproti tomu v diecézích hornatého Tridentska (Trento, Bolzano) se někdy spojilo i přes 10 vesnických farností pod jednu jednotku, protože každá z nich měla jen pár stovek obyvatel.

Rychlost a způsob zavádění se lišily diecézi od diecéze. Někteří biskupové postupovali rázně a **dekretem stanovili nové uspořádání** (např. v Reggio Emilia biskup G. Gibertini už v roce 1994 oficiálně zřídil diecézní plán pastoračních jednotek ³⁸). Jinde byla cesta pozvolná a na základě dialogu – diecéze Trento volila přístup „zdola“, kdy každé slučování konzultovala s farnostmi a často čekala na **přírozený okamžik změny** (např. odchod faráře do penze) k provedení sloučení ³⁹ ⁴⁰. V některých regionech (typicky v Benátsku, např. diecéze Vicenza, Treviso) proběhly k tématu restrukturalizace *diecézní synody či kongresy*, které zapojily širší veřejnost do úvah, jak reformu provést. Společným jmenovatelem úspěchu se ukázala být **komunikace a doprovázení změny** – tam, kde biskupství věnovalo čas vysvětlování vizí a formaci kněží i laiků pro nové role, tam byly reformy přijaty lépe. Naproti tomu rychlé administrativní slučování naráželo někdy na pasivní rezistenci (věřící sice přijali novou strukturu na papíře, ale reálně dál žili odděleně). Vatikánská instrukce 2020 i proto doporučuje **“fázi konzultace a postupné realizace”** každého plánu, aby změna nezpůsobila víc škody než užitku ⁴¹ ⁴².

Odlišnosti jsou i v míře, do jaké nové celky získaly **pevné postavení v diecézní struktuře**. Některé diecéze přistoupily ke **kanonickému sloučení farností** – např. v diecézi Turín v roce 2021 nový arcibiskup sloučil několik párů farností formálně (hlavně ve městě, kde byly velmi blízko sebe). Jinak ale převládá model, kdy **pastorační jednotka sama o sobě není právnickou osobou** (není to „super-farnost“), spíše platforma spolupráce ⁴³. V Miláně existuje zajímavý dvojkolejný systém: tradiční dekanáty (63 dekanátů v diecézi) zůstaly, ale vedle nich fungují *Comunità pastorali* pokrývající část dekanátů ⁴⁴. Některé menší diecéze, aby si udržely blízkost věřícím, dokonce přistoupily k **redukci počtu diecézí** – k tzv. „*in persona episcopi*“ spojení, kdy jeden biskup spravuje dvě diecéze ⁴⁵ ⁴⁶. To však přesahuje úroveň farností, ale ukazuje to obecný trend zjednodušování struktury. V případě farností žádná italská diecéze zatím nešla cestou drastického rušení kostelů či vyklizení terénu; církev se snaží **udržet pastorační i v obtížných oblastech**. Třeba na horském venkově, kde není možné mít každou neděli mši ve všech kostelích, kněží objíždějí více míst postupně ⁴⁷ ⁴⁸. Laici tam zatím trvale

liturgii nevedou (Itálie úmyslně nechtěla zavádět pravidelné bohoslužby slova bez kněze jako např. v některých misijních územích) ⁴⁹ ⁵⁰ . Rozdílem oproti jiným zemím je právě to, že Itálie zatím řeší nedostatek především reorganizací a importem kněží, zatím ne svěcením ženatých mužů či ustanovováním laických „farních asistentů“ ve větší míře – i když diskuse na toto téma probíhají.

Shrňme-li: organizace italských farností se posunula od modelu mnoha malých jednotek k modelu **méně větších celků**. Zatímco dříve měla Itálie kolem 26 000 farností, v budoucnu se reálně počítá s podstatně menším počtem funkčních farních center (některé odhady mluví o 10 000) ²⁶ . Tato centra však budou zahrnovat původní komunity jako své části. Všechny diecéze sledují tentýž cíl – **životaschopnou, misijně působící místní církev** – ale cesta k němu se liší podle místních podmínek. Severoitalské diecéze bývají organizačně dál (měly též více zdrojů a dříve pocítily krizi povolání), jižní diecéze postupují pomaleji a někde se drží více tradičního modelu (i díky většímu počtu kněží z Jihu nebo silnější lidové zbožnosti, která udržuje život i menších farností). V konečném důsledku se však podobné změny dějí ve všech koutech Itálie, což dokládá i probíhající **celonárodní synodální proces (2021–2025)**, kde jedním z témat je budoucnost farností a nové formy pastorace.

Příklady inovativních diecézí – inspirativní přístupy

Na závěr se zaměříme na konkrétní příklady diecézí, které zvolily obzvlášť pozoruhodné strategie restrukturalizace. Porovnáme tři odlišné přístupy: **Milánskou arcidiecézi**, **Turínskou arcidiecézi** a **Diecézi Trento**. Každá reprezentuje jiný kontext – velkoměstskou arcidiecézi, tradiční městskou diecézi s venkovem a horskou diecézi – a jejich řešení jsou proto poučné.

Arcidiecéze Milán – „Comunità pastorali“ v největší diecézi

Milánská arcidiecéze, největší v Itálii (přes 1 100 farností), patřila k průkopníkům v hledání nové formy farností. Již v 70. letech zavedla moderní strukturu dekanátů a pastoračních zón ¹ , ale skutečná revoluce přišla za kardinála Dionigiho Tettamanziho. Ten roku 2006 rozhodl o vytvoření **Comunità Pastorali** (pastoračních komunit) ⁵¹ . Jde o model, kdy několik blízkých farností je spojeno do jednoho společenství věřících, kterému zpravidla předsedá **jeden farář jako moderátor**. Každá farnost formálně zůstává (má svůj kostel, svůj okruh věřících, někdy i vlastní kaplana), ale zásadní pastorace – katecheze, liturgie, správa – se plánuje společně. **Comunità pastorale** tak vlastně funguje jako větší farnost s několika kostely. Tento model doplnil či nahradil dřívější *Unità pastorali* a dekanáty; v praxi dnes milánské dekanáty sdružují buď jednu takovou komunitu, nebo několik komunit místo deseti samostatných farností ⁵ .

Milánský přístup byl inspirován vizí farnosti jako „**společenství společenství**“. Kardinál Tettamanzi ve svém listu roku 2006 popsal komunitu pastorační jako „*formu jednoty více farností, které sdílejí společný pastorační projekt*“. Důraz kladl na **misijnost** – nové komunity měly být lépe schopné oslovit širší okolí a také na **participaci laiků**. Arcidiecéze vydala i podrobný *Direktorář pro pastorační komunity*, který stanovil principy fungování: volbu pastorační rady komunity, ustanovení faráře-moderátora, rozdělení odpovědností mezi kněze a laiky apod. Jedním z hesel Milána bylo „**pastorační spolupráce pro společnou misi**“ ⁵² . Výsledky: do roku 2020 vznikly desítky komunit (plán byl pokrýt tímto modelem většinu diecéze). Zkušenost ukazuje, že v Miláně to přineslo **oživení farního života** – větší akce (např. kurzy, tábory, charita) se teď organizují na úrovni komunity, což zvyšuje dosah a kvalitu. Na druhou stranu spravovat tak velkou diecézi s touto mezivrstvou není jednoduché a vyžaduje to dobré vedení: arcidiecéze proto jmenuje do čela každé zóny **biskupského vikáře**, který komunikuje s moderátory komunit ⁵³ .

Milánský model je inspirativní v tom, že **kombinuje úctu k tradici s inovací**. Farnosti nezanikly (každá si uchovává své patrony, tradice, ekonomiku), ale přitom vznikla nová, širší identita – identita pastorační komunity. Věřící se učí, že „jejich“ farnost je nyní větší než dříve a že sousední kostel či obec není konkurent, ale součást jednoho týmu. To odpovídá teologické myšlence církve jako širší rodiny. Milán tak ukázal cestu velkým městským diecézím, jak se vyrovnat s poklesem kněží (který tu přece jen není tak dramatický) a se změnou náboženského chování obyvatel velkoměsta. Milán navíc dokázal, že restrukturalizace může vyjít **“z centra”** (rozhodnutím arcibiskupa) a přesto být úspěšná, pokud je dobře připravená: změně předcházela diecézní synoda (47. synoda v 90. letech už naznačila nutnost farní reformy) a pilotní projekty v některých vikariátech. Dnes je milánský model často studován i jinde pro inspiraci.

Arcidiecéze Turín – týmy moderatorů a experiment od základů

Turínská arcidiecéze, tradiční velká diecéze na severu, zvolila poněkud jiný přístup. Pod vedením arcibiskupa Severina Poleta (a poté kardinála Cesare Nosiglia) zahájila roku 2003 **experiment Unità Pastorali (UP)** ⁴. Turín vsadil na velmi **otevřenou definici**: pastorační jednotka má zahrnovat „více farností a všechny další církevní přítomnosti na území – kněze, jáhny, řeholníky, laiky, hnutí... – které spolupracují, přičemž žádná součást není zrušena, ale každá je oceněna pro své bohatství“ ¹⁸. Klíčovým prvkem je zde **vedení týmem (équipe)**: každou UP vede skupina duchovních a laiků v čele s vybraným knězem nazývaným *moderátor* ⁵⁴. Moderátor koordinuje činnost a ostatní členové týmu (kněží, jáhni, řeholníci, laičtí animátoři) společně realizují pastorační projekty pro celé území jednotky.

Turín kladl od počátku důraz na **misijní cíle a spoluodpovědnost**. Ve vademeku „Turínská církev na cestě k pastoračním jednotkám“ zdůraznil, že cílem je „vytvořit účinné misijní společenství, týmovou pastorační jednotku, která učiní viditelným dar společenství a misie v evangelizaci území“ ¹⁵. Oproti Milánu, kde šlo spíše o strukturální reorganizaci v rámci stávajících dekanátů, Turín začínal **zdola experimentálně**: nejprve ustanovil několik pilotních jednotek v roce 2003, po vyhodnocení zkušenosti pokračoval dalšími. Diecéze postupovala postupně až do pokrytí většiny území UP (dnes jich Turín má kolem 30).

Turínský model je zajímavý **zapojením širokého spektra služebníků**. Například v rámci UP se více uplatnili stálí jáhni, kteří v minulosti měli méně prostoru – nyní pomáhají moderátorům s obřady, katechezí či charitou. Rovněž hnutí (např. Fokoláre, Skaut, Charismatická obnova) dostala roli v animaci jednotek. Farnosti v rámci UP sice mají své farní rady, ale nad nimi funguje **rada pastorační jednotky** zastřešující plánování. V Turíně se osvědčilo, že některé menší kostely převzaly specifické poslání – např. jeden se stal centrem mládeže pro celou jednotku, jiný centrem charitativní pomoci atd., místo aby všechny dělaly totéž v malém. Organizačně Turín volil spíše volnější přístup: **pastorační jednotka není kanonickou farností** (nemá vlastní IČO), je to pružný rámec spolupráce ⁴³. To umožnilo přizpůsobovat hranice a složení jednotek za pochodu, pokud se ukázalo, že nějaká farnost spíše patří jinam apod.

Výsledkem v Turíně je, že se diecézi podařilo **pokryt celý terén pastorační navzdory úbytku kléru**. Farnosti formálně existují dál (s výjimkou několika opravdu sloučených kvůli městskému prostředí), ale věřící už vnímají spíše svou pastorační jednotku. Arcidiecéze průběžně sleduje a upravuje fungování – pořádá např. každoroční setkání kléru věnované sdílení zkušeností UP ⁵⁵. Turínský model inspiruje zvláště středně velké diecéze: ukazuje, že i se středním počtem kněží lze udržet přítomnost církve všude, pokud kněží budou jezdit a spolupracovat. Také zdůrazňuje **hodnotu týmového vedení** – fakt, že farář nemusí nést vše sám, ale má oporu v moderátorovi a týmu. To přineslo i nový vztah kněží mezi sebou: méně izolace na farátech, více kolegiality v duchu bratrského kněžského společenství.

Diecéze Trento – gradualismus a respekt k místním specifikům

Jako třetí příklad zvolme diecézi Trento (Tridentsko) na severu, která je specifická svým horským terénem a rozptýlenými malými obcemi. Zde byly problémy s ubývajícími kněžími a lidmi cítit velmi brzy – diecéze má stovky historických farností v horských údolích, ale mnoho z nich má jen pár set obyvatel. Už v 90. letech proto Trento experimentovalo s tzv. *“ministry malých komunit”* (laickými animátory pro vesnice) a od přelomu tisíciletí připravovalo **postupnou reorganizaci**. Zvolilo však cestu **velkého respektu k místním specifikům** a dobrovolnosti. Mons. Luigi Bressan, tridentský arcibiskup v letech 1999–2016, zavedl princip, že *“pastorační jednotky nebudou nikomu vnuceny, vzniknou tam, kde se ukáže potřeba a ochota”*. Trento tak nejprve ponechalo v provozu co nejdéle samostatné farnosti – kolem roku 2010 zde ještě 53 farářů mělo jen jednu farnost, byť ostatních 115 farářů už spravovalo víc vesnic ⁵⁶ ⁵⁷. Pastoračních jednotek formálně bylo jen asi 30, a ty vznikaly hlavně tehdy, když odešel do důchodu farář a nebylo za něj náhrady ⁵⁸. Tehdy diecéze místním nabídla: spojte se se sousedy do jednotky pod jednoho kněze.

Trento dbalo na **geografickou a kulturní logiku** jednotek – většinou kopírovaly údolí nebo historické regiony (tzv. *“pievi”*, dávná děkanství) ³⁹. Cílem bylo, aby lidé jednotku přijali za svou, protože navazuje na jejich přirozené vztahy (např. sdílené školy, trhy atd.). Diecéze rovněž nařídila, že **v každé jednotce bude pastorační rada složená z laiků všech obcí**, aby se zajistila participace. Zajímavostí je, že v Trentu se rozhodli dokonce **nesjednocovat finance**: každá farnost si dál spravuje své (což je možné díky státním příspěvkům z 8×1000, které jdou centrálně a pak diecéze rozděluje podle potřeb). Tento přístup minimalizoval tenze ohledně majetku.

Plodem tridentského modelu je, že restrukturalizace proběhla **poměrně hladce** a farnosti se sžily s novou realitou. V roce 2012 referoval generální vikář Mons. Lauro Tisi o situaci: *“Máme jen 20 farností nad 5 000 obyvatel, většina je maličkých. Počet kněží klesl z 700 (r.1990) na 369 (r.2011). Nyní 115 farářů spravuje více farností, takže postupně utváříme jednotky. Lidé se ptají, zda farnosti mají budoucnost – my věříme, že ano, pokud budou jiné než dosud”* ⁵⁹ ¹¹. Tato otevřenost v komunikaci pomohla věřícím pochopit nevyhnutelnost změn. Dnes je diecéze Trento prakticky pokrytá většími jednotkami a díky tomu zvládá zajistit nedělní mše střídavě ve všech kostelech. Využívá hodně také **pastoračních asistentů (laiků placených diecézí)**, kteří v jednotkách pomáhají s administrativou a koordinací. Trento může sloužit jako inspirace venkovským diecézím: ukazuje **model gradualismu a dialogu**, kdy se změny dějí **organicky**. Samozřejmě hrozí, že čekání na “dobrovolnost” někde věci oddálí, ale v Trentu se biskupství podařilo najít rovnováhu – využilo přirozené generační obměny kléru k restrukturalizaci krok za krokem.

Srovnání a nejlepší praxe

Příklady Milána, Turína a Trenta naznačují, že neexistuje jediný univerzální recept, ale některé **společné prvky úspěchu** vynikají:

- **Jasná vize a plán:** Všechny tři diecéze měly koncept (být různě pojmenovaný) a metodiku, jak postupovat. Ať už direktivně (Milán) či experimentálně (Turín) nebo dobrovolně (Trento), vždy existoval dokument nebo synodální usnesení, o které se reforma opírala.
- **Komunikace s věřícími:** V každém případě proběhla nějaká forma vysvětlování – pastýřské listy biskupů, setkání s farnostmi, školení kněží. Tam, kde lidé chápali důvody (není kněz, ale nechceme vás připravit o mši), tam byla spolupráce lepší.
- **Respekt k identitě a citlivost:** Ani Milán, ani Turín, ani Trento nešly cestou rušení všech malých kostelů. Vždy nechaly určitý prostor pro místní tradice (pouti, slavnosti patronů atd.), jen je

zasadily do nového rámce. To se ukazuje jako moudré – věřící pak nemají pocit ztráty domova, spíše rozšíření rodiny.

- **Zapojení laiků:** Ve všech zmíněných diecézích došlo k posílení role laiků. To je obecný trend – málo kněží znamená, že bez aktivních laiků by farnosti zanikly. Inspirativní je formace laických spolupracovníků (katechetů, akolytů, animátorů mládeže), která v těchto diecézích probíhá. Například Milán má své *“Centrum pro pastorační společenství”*, které školí týmy komunit; Trento má Institut katechetů pro výcvik laických vedoucích.
- **Důraz na misii:** Všechny tři příklady ukazují, že když se reforma pojme ne jako ústup (zavírání farností), ale jako ofenziva (spojení za účelem nové misie), získá to podporu. V Turíně mluvili o “novém výjezdu na moře” (podle Lukáše 5) – jednotky jako nové lodě na rybolovu duší. Milán v rámci komunit rozvinul projekty nové evangelizace ve městě. Trento zase více otevřelo kostely turistům a hledajícím (protože farář stihne objet více míst a všude se něco děje).

Na závěr lze říci, že italská církev prožila od roku 1965 do 2025 **hlubokou proměnu farní struktury**. Od teologických vizí koncilu přes sociální tlaky až po konkrétní reorganizaci – všechny dimenze změn se protnulý. Dnes se stále diskutuje o dalším směřování (mluví se např. o možnosti redukovat přebytkové diecéze ⁶⁰ ⁶¹, nebo o nových službách pro nedělní bohoslužby bez kněze), ale základní trend je nezvratný: **farnost se vyvíjí**. Jak trefně poznamenal jeden italský komentátor, *„farnost je institucí budoucnosti, pokud se odváží být jiná než v minulosti”* ²⁵. Italské diecéze nabízejí inspirativní příklady toho, jak tuto proměnu uskutečnit – s vírou, kreativitou a úctou k živému společenství Božího lidu.

Zdroje:

- Dokumenty a směrnice italských diecézí: Turínská arcidiecéze – *Vademecum* k pastoračním jednotkám ⁶² ¹⁵; Milánská arcidiecéze – materiály k Comunità pastorali ⁵; Bolzansko-Brixenská diecéze – *Orientamenti per le unità pastorali* (Karl Golser, 2007) ¹¹ ¹²; Tridentská diecéze – zpráva o zavádění UP ²³ ²⁴.
- Vyjádření a studie biskupů: Dopis kardinála D. Tettamanzi (Milán) o pastoračních komunitách, 2006 ⁵; Dekret biskupa G. Gibertiniho o UP (Reggio Emilia) 1994 ³⁸; Rozhovory s Mons. L. Tisim (Trento) ⁵⁸ ⁵⁶.
- Přehledové a analytické studie: F. Coccopalmerio (ed.), *Le unità pastorali: tipologie e modelli*, 2011 ³ ⁶³; L. Diotallevi, přednáška „Il futuro della parrocchia” (Bergamo 2021) ¹⁶; L. Meddi, *La riforma incompiuta della parrocchia in Italia*, 2020; G. Pani, článek v La Civiltà Cattolica „Il futuro della parrocchia: la conversione pastorale” (2018) ¹⁶.
- Statistické údaje: Junno A. Esteves, *NCR* – zpráva o problémech církve v Itálii (2018) ⁶⁰ ⁶⁴; Crux Now – reportáž o poklesu kněží v Itálii (2021) ⁸ ¹⁰; Santalessandro.org – článek o konferenci v Bergamu (2021) ¹⁶; Avvenire – analýza „Le parrocchie senza sacerdote?” (2020) ¹⁴ ⁶⁵; Catholic News Agency – shrnutí vatikánské instrukce o farnostech (2020) ⁶ ⁷.

¹ ⁵ ⁴⁴ ⁵¹ ⁵³ Parrocchie dell'arcidiocesi di Milano - Wikipedia
https://it.wikipedia.org/wiki/Parrocchie_dell%27arcidiocesi_di_Milano

² ³ ³⁸ ⁵² ⁶³ Luciano Musselli
https://d1vbhhqv6ow083.cloudfront.net/contributi/fabbri_le_unit2.pdf

4 15 18 29 54 62 **Le Unità pastorali - Diocesi di Torino**

<https://www.diocesi.torino.it/le-unita-pastorali/>

6 7 20 21 36 37 41 42 **Vatican issues new guidelines for Catholic parishes: 5 things you need to know | Catholic News Agency**

<https://www.catholicnewsagency.com/news/45234/vatican-issues-new-guidelines-for-parishes-5-things-you-need-to-know>

8 9 10 32 33 34 **Crux**

<https://cruxnow.com/church-in-europe/2021/11/italy-sees-drop-in-native-born-priests-increase-in-foreign-clergy>

11 12 13 43 **bz-bx.net**

https://www.bz-bx.net/fileadmin/Dokumente_Ordinariat/Dokumente_Seelsorgeamt__alte_HP__ITA/Orientamenti_per_la_pastorale_nelle_unita_pastorali.pdf

14 22 47 48 49 50 65 **Le parrocchie senza sacerdote? Per l'Italia altre (e nuove) vie**

<https://www.avvenire.it/chiesa/pagine/le-parrocchie-senza-sacerdote-per-litalia-altre-e-nuove-vie>

16 25 26 **«La parrocchia, un'istituzione del futuro». A patto che sappia ripensarsi**

<https://www.santalessandro.org/2021/03/22/la-parrocchia-unistituzione-del-futuro-a-patto-che-sappia-ripensarsi-convegno-della-scuola-di-teologia/>

17 **[PDF] I RIFERIMENTI ALLA PARROCCHIA NELLA «EVANGELII GAUDIUM**

<https://www.parrocchiasantostefano.it/wp-content/uploads/2018/01/parrocchia-in-evangelii-gaudium.pdf>

19 **La riforma incompiuta della parrocchia in Italia – Luciano Meddi**

<https://www.lucianomeddi.eu/la-riforma-incompiuta-della-parrocchia-in-italia/>

23 24 39 40 56 57 58 59 **Non è facile capire il termine Unità pastorale, ma soprattutto, come è facile capire, che cosa questo termine voglia esprimere**

<https://diocesibg.it/wp-content/uploads/sites/2/2019/01/allegato1-verbale-08-02-2012.pdf>

27 28 **Microsoft Word - unitapastorali.doc**

<https://www.diocesi.lodi.it/wp-content/uploads/2016/10/unitapastorali.pdf>

30 **Alla messa della domenica va il 19,4% degli adulti - Truenumbers**

<https://www.truenumbers.it/chiese-vuote-bergoglio/>

31 **What happens when a diocese takes a synodal approach to parish restructuring? | America Magazine**

<https://www.americamagazine.org/faith/2024/04/18/catholic-diocese-parish-closings-mergers-247747>

35 **Priest Migration to Save Italy's Catholic Churches - The Revealer**

<https://therevealer.org/priest-migration-to-save-italys-catholic-churches/>

45 46 **Is Italy's 'in persona episcopi' experiment for diocesan mergers ending?**

<https://www.pillaratholic.com/p/is-italys-in-persona-episcopi-experiment>

55 **Due Giorni del Clero 2012: le relazioni - Diocesi di Torino**

<https://www.diocesi.torino.it/site/due-giorni-del-clero-2012-le-relazioni/>

60 61 64 **Pope addresses 'worries' facing Catholic Church in Italy | National Catholic Reporter**

<https://www.ncronline.org/news/pope-addresses-worries-facing-catholic-church-italy>